

RANGLARNING SEMANTIKASI

Sayfulloyeva Gulobod Faxriddinovna

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot
universiteti 1-kurs magistranti,

e-mail: gulifaxriddinovna67@gmail.com

Kamolov Ixtiyor Nigmatullayevich

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti dotsenti,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

e-mail: kamalovixtiyor@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada lingvomadaniyatshunoslikda har bir rangning o'ziga xos semantik ma'noga ega ekanligi, turli madaniyatlar, tillar va kontekstlarda o'zgarishi mumkinligi, ranglarning madaniyatshunoslik, psixologiya va adabiyotdagi o'rni juda muhimligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: semantika, lingvomadaniyatshunoslik, lingvistika, ranglar tasnifi, madaniyat, badiiy matn.

Ranglarning semantikasi – bu ranglarning tilda va madaniyatda qanday ma'no ifodalashini o'rganadigan muhim soha. Ranglar orqali biz ijtimoiy va madaniy qarashlarni, ruhiy holatlarni va tabiatni anglatishimiz mumkin. Ranglarning semantikasi nafaqat lingvistik, balki madaniy va psixologik kontekstda ham o'rganilishi lozim. Ranglarning semantikasini o'rganish adabiyotshunoslikda, madaniyatshunoslik va psixologiya kabi ijtimoiy sohalarda muhim ahamiyatga ega. Ranglar nafaqat obyektlarning tashqi ko'rinishini ifodalabgina qolmay, balki ularning ramziy va madaniy ma'nolarini ham o'zida aks ettiradi.

Semantika - bu tilshunoslikning so'zlar, iboralar, gaplar va matnlarning **ma'nolarini** o'rganadigan bo'limidir. Boshqacha qilib aytganda, **so'z va iboralarning nimani anglatishini, qanday ma'no yuklashini** tadqiq qiladi.

Lingvomadaniyatshunoslikda ranglar nafaqat tabiiy hodisa, balki insonning ruhiy, ijtimoiy va madaniy hayotida katta ahamiyatga ega. Har bir rang o'ziga xos semantik ma'noga ega bo'lib, turli madaniyatlar, tillar va kontekstlarda

o'zgarishi mumkin. Ranglarning tilda qanday ifodalanganini va ular qanday semantik ma'nolarni anglatishini tushunish juda muhim. Ranglarning semantikasi ko'pincha madaniyatlar va tarixga bog'liq. Mutaxassislar asosiy rang sifatida quyidagi 7 ta ranglarni e'tirof etishadi

Qizil rang – ko'plab madaniyatlarda ehtiros va sevgi bilan bog'lanadi, ammo ayrim hududlarda bu rang xavf va ogohlantirishni anglatishi mumkin. Qizil rang - g'alaba, xursandchilik, shodlik, tiriklik, olov va qon ramzi. U iliqlikni his qilishga chorlaydi, kayfiyatni ko'taradi, tiriklik ramzi ham sanaladi.

Yashil rang – tabiat, yangilanish va salomatlikni anglatadi, "yashil yo'l" – muvaffaqiyat yoki ruxsatni bildiradi. Yashil rang – tabiatni, tabiatning uyg'onishi, bahor, ishonch ramzi. Ko'pgina xalqlarda navqironlik, umid va shodimonlik timsoli hisoblanadi. Yashil rang deyishimiz bilan xayolan bahorni eslaymiz. Yashillik yozga ham xos. Ammo bahor va yashillikni bir butun sifatida tasavvur qilish ongimizga singishib ketgan. Bu tabiatning yashil rangga kirishi, tabiatning yangilanishini bildiradi. Demak, yashil rang – yasharish rangi.

Ko'k rang – stressni kamaytiradi va tinchlantiradi. Tiriklik, mangu osmon, obi hayot, tinchlik, yomon ko'zdan asrash ramzi. Timsollar tilida bu yaxshilik, donishmandlik, halollik, shon-u shuhrat va sadoqatni bildiradi. Binobarin, Amir Temur bayrog'ining rangi ham moviy rangda bo'lgan. Shuningdek, ushbu rangni yoqtiradiganlar tabiatan samimiy, tez kirishuvchan insonlar hisoblanishadi

Sariq rang – quyosh, hayot, muqaddaslik ramziy ma'nosiga ega. Qadimgi xitoyliklarda baxt, Yevropada, aksincha, nafratlanish ramziy ma'nosiga ega. Shuningdek, ayriliq ramzi hamdir.

Oq rang – pokizalik, tozalik, yorug'lik, baxt, beg'uborlik, soflik, orzu va xayollar tozaligi, ichki go'zallikka intilishni anglatgan. Azaldan kishilarimiz yangi uyga ko'chib o'tishdan oldin uy ustunlariga va shiftiga un sepishgan. Samarqand va Buxoro viloyati to'ylaridagi rasm-rusumga ko'ra, kelinning qo'lini unga botirishadi. Bu ham momolar aqidasi ko'ra yangi kelinning kelgusi hayoti shu undek oq, sof, barakali, toza bo'lsin degan ma'noda

o‘tkaziladi. Jang maydonida oq bayroqning ko‘tarilishi – mag‘lubiyatini tan olish ma‘nosini bildiradi. Xalqimizda hammamizga tanish “oqsoqol” degan ibora bor bo‘lib, ko‘p bilim va tajribaga ega, donishmand, ulug‘ yoshdagi insonlarga nisbat berib qo‘llaniladi. Yana xalqimizda “Ko‘ngli oqning – dili pok” kabi rang bilan bog‘liq maqollar borki, ularda oq so‘zi yaxshi ma’noda ishlatiladi.

Kulrang xosiyatlari. Kulrang – sovuqni his qilishga chorlashi, asabni davolashi, qon bosimini tushirishni ta’kidlaydilar.

Qora rang xosiyatlari. Qora rang – motam, cheksizlik, qo‘rquv, o‘lim, noaniqlik ramzi. Qora rang ko‘p o‘rinlarda yovuzlik, zulmat rangi deya hisoblansa-da, mumtoz adabiyotda yorning go‘zalligi, qahrining qattiqligi ham shu rang bilan ifodalanadi. Tasviriy san’at, kino, teatrdagi yovuz qahramonlar obrazini qora libos orqali ochib berish an’anasi mavjud. Masalan: xalqimizda “ichi qora odam” iborasi mavjud bo‘lib, yomon niyatli, yaxshilikni kutib bo‘lmaydigan, salbiy xislatlarni o‘zida jamlagan kishiga aytiladi.

Shunday qilib, ranglarning ma’nosi odamlar va jamiyatlar o’rtasidagi madaniy munosabatlarga bog‘liq.

Ranglarning semantikasi, ya’ni ranglarning ma’no va tasavvurlarni ifodalashdagi roli, lingvistik, madaniy, psixologik va ijtimoiy jihatdan juda keng va murakkab mavzu hisoblanadi. U nafaqat ranglarning o’zi, balki ularning tilda, adabiyotda, san’atda va kundalik hayotdagi ishlatilishi, odamlarning ranglarga bo‘lgan munosabati hamda ranglarning zamon va makon bo’yicha o’zgarishlarini o’z ichiga oladi.

Lingvomadaniyatshunoslikda rang va madaniyat uyg’unligi: ranglarning semantikasi madaniy farqlarni ko’rsatadi. Masalan, oq rang G’arbda poklik va to’ylarda ishlatiladi, Xitoy va boshqa Sharq mamlakatlarida esa motam va o’limni bildiradi. Bu o’zgarishlar ranglarning turli madaniyatlardagi roli va ahamiyatini tasvirlaydi (Xusainova, 2015).

Ranglarning lingvokulturologiyasi

Rang	G’arbda	Osiyo (Xitoy,	O‘zbekiston / Turk
-------------	----------------	----------------------	---------------------------

		Hindiston)	dunyosi
Qizil	Muhabbat, xavf, ehtiros	Omad, to'y, kuch	Quvonch, to'y, hayot
Oq	Tozalik, begunohlik	Motam (o'lim)	Poklik, or-nomus
Qora	Motam, jiddiylik	Salbiy, yovuzlik	Og'irlik, kuch, jiddiylik
Yashil	Tabiat, tinchlik	O'sish, muqaddaslik	Islom dini ramzi, baraka
Moviy/Ko'k	Tinchlik, osmon, ishonch	Ruhiy kuch, samoviylik	Osmon, ma'naviyat, tarixiylik (masalan, Amir Temur bayrog'i)
Sariq	Quvonch, boylik	Xavf yoki imperatorlik (Xitoy)	Ziyo, quyosh, nur

Adabiyotshunoslikda ranglar ko'pincha xarakterlarni yoki voqealarni tasvirlashda ishlatiladi. Shekspir, Pushkin kabi klassik yozuvchilarda ranglar turli ma'nolarni anglatgan. Masalan, **qizil** rang Shekspir asarlarida g'azab va ehtirosni ifodalaydi (Vygotsky, 1986). Buyuk bobokalonimiz Hazrat Alisher Navoiy asarlarida ham ranglarga alohida e'tibor berilgan. Jumladan, shoirning "Xil'atin to aylamish jonon qizil, sorig', yashil" matlali g'zalaliga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, 7 baytli g'azalning radifi bevosita "qizil", "sorig'", "yashil" ranglari bilan ifodalangan.

Xulosa. Ranglarning semantikasi, tilda, madaniyatda, psixologiyada va adabiyotda juda boy va rang-barang bo'lib, ularning ma'nosi kontekstga va madaniyatga bog'liq ravishda o'zgaradi. Ranglarning semantikasi ham estetik jihatdan, ham ruhiy, ham ijtimoiy jihatdan jamiyatga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ranglarni tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va san'at nuqtai nazaridan ham qiziqarli.

Adabiyotlar:

1. Хаққулов И. Қора ранг – муборак ранг// «Занжирбанд шер қошида». Тошкент, 1898. 36-45-бетлар
2. Usmonova Sh. Lingvokulturologiya.-Toshkent,2019.161-bet
3. Zorina, L. V. (2009). "Kultura tsvetov: Semeantika i simbolika." Sankt-Peterburg: Izd-vo 'Nauka'.

4. Vygotsky, L. S. (1986). "Psikhologiya iskusstva." Moscow: Pedagogika.
5. Knyazeva, S. P. (2007). "Semantika tsvetov v raznykh kulturakh." Moskva: Izd-vo 'Kommersant'.
6. Xusainova, S. (2015). "Ranglar va madaniyat: Semantika va ramziy ma'nolar." Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Mahnke, F. H. (1996). "Color, Environment, and Human Response." Wiley-Interscience.